

L'opció per una Església sinodal. L'exemple de l'Església d'Algèria

Tribuna Joan Carrera - Barcelona, 16 d'octubre de 2024

Introducció

L'home, el germà, el bisbe que us parla s'expressa a partir de la seva història personal, teixida d'educació, psicologia i experiències. Cap reflexió teològica, cap posicionament eclesiològic no existeix en si mateix, fora de les experiències personals de cadascú.

En primer lloc, sóc home, advocat de formació (vaig exercir-ne durant set anys) i, als 33, vaig entrar a l'ordre dominic. El meu vincle amb l'Església no es va forjar en un seminari en la meua joventut. La meua maduresa es va tramar fora de l'àmbit eclesial, tot i que la meua fe era sòlida i la pràctica de la meua fe també.

Sóc un frare dominic format en l'Església a través d'una relació més fraternal que paternal. Soc frare ordenat sacerdot i després bisbe. Però fins i tot com a bisbe, em conduïx l'espiritualitat del germà abans que la del pare. M'allunyo de la paternitat espiritual quan s'institucionalitza. I puc explicar-ne el perquè. Pertanyo a l'orde dels dominics, i el fet d'haver estat escollit pels meus germans com a prior provincial de la Província de França vol dir que estic marcat per un model de govern democràtic, el qual contrasta amb el model monàrquic de l'Església.

Sóc bisbe i pastor d'una petita Església inserida en un món totalment musulmà. D'ençà de la independència d'Algèria, la nostra Església ha viscut una vertiginosa pèrdua de poder i d'estatus, però aquest fet no ha disminuït el significat de la seva presència ni de la seva missió. Ans al contrari, com menys poder ha tingut més s'ha afirmat la força del seu testimoni evangèlic. Els assassinats de dinou dels seus membres entre 1994 i 1996 –entre els quals hi havia el bisbe dominic d'Orà, Mons. Pierre Claverie–, i de set monjos de Tibhirine, proclamats beats el 8 de desembre de 2018, van ser els moments de més debilitat de la nostra Església i, alhora, els del seu testimoni evangèlic més fort.

Per començar, voldria fer una breu repassada de la història i de l'evolució més recent d'aquesta Església, que és especial en més d'un sentit. Pel seu context, és propera a l'Església del Marroc, mencionada pels dos anteriors convidats a aquesta Tribuna Joan Carrera, però també n'és ben diferent.

A continuació, gosaré exposar algunes reflexions sobre com es pot construir un model d'Església més sinodal, una Església que inclogui laics, dones, ministeris i formes de governança; i també repassaré com estem intentant, modestament, posar en pràctica el que ens és possible dins de la nostra diòcesi.

I. Una mirada a la història recent de l'Església catòlica a Algèria

Podem destacar-ne tres períodes principals:

De la independència d'Algèria a la *décennie noire* (1990-2000)

Per entendre d'on ve la nostra Església i comprendre el vertiginós camí que hem recorregut, cal començar per la independència d'Algèria i l'estiu de 1962, any en què els europeus nascuts a Algèria —coneguts amb l'apel·latiu un pèl pejoratiu de *pieds-noirs*— van anar cap a França com si prenguessin el camí de l'exili. L'Església europea, comparable a totes les Esglésies d'Europa en aquella època, havia arribat a la seva majoria d'edat. Però aquell capítol no era l'últim de la seva història!

De fet, va ser durant l'estiu de 1962 que el cardenal Duval, arquebisbe d'Alger i molt compromès amb la independència algeriana, va llançar una crida als seus sacerdots, religiosos i religioses, perquè tothom qui pogués es quedés a Algèria per ajudar a construir una Algèria independent, sobretot mantenint oberts els dispensaris i les escoles. Resulta fàcil comprendre com de dolorós i incomprensible va ser aquell gest per a un poble cristià que abandonava la seva terra natal mentre que el seu pastor decidia romandre-hi.

Tot i així, aquell va ser un gest profètic que el Concili Vaticà II omplí de contingut teològic en els anys posteriors. En efecte, tenia sentit que Crist estigués present en la seva Església, fins i tot sense poble cristià i enmig d'un poble musulmà. D'aquesta manera, quan va començar el curs escolar de 1962, totes les escoles van estar obertes per acollir les criatures algerianes, i els dispensaris van poder atendre els malalts. El temps ha passat, però la petjada d'aquell testimoni roman a la memòria.

Si bé aquesta Església no prové d'una minoria cristiana ancestral com les Esglésies del Pròxim Orient (el Nord d'Àfrica és un dels pocs indrets del món on l'Església va desaparèixer durant segles), mai no ha estat una Església sense poble. En primer lloc, perquè sempre ha estat al servei d'una comunitat cristiana de vegades reduïda a la més mínima expressió, però també perquè s'ha sentit enviada al poble algerià en tota la seva diversitat. Fins i tot considerada com una entitat estrangera, l'Església catòlica a Algèria no pot veure's a si mateixa més que com l'Església d'un poble, inclús d'un poble no cristià.

L'Església va estar sempre present i al servei d'aquestes persones a través de les seves escoles i dispensaris, fins al 1975 i el 1976, anys en què es van nacionalitzar els sectors de la sanitat i l'educació. En aquell moment, l'Església va patir una altra pèrdua considerable d'estatus i de raó de ser. Però tampoc no va ser el final de la seva història algeriana. De fet, va ser capaç de fer-se present en la societat a través de tot tipus

d'iniciatives: biblioteques, tallers d'artesanía per a dones, activitats que involucraven el món dels discapacitats, i moltes altres iniciatives deixades a la creativitat de cadascú de nosaltres. Des d'un punt de vista humà, aquesta presència pot semblar irrissòria, i quantitativament ho és. Però fins i tot si considerem que, d'ençà de la independència d'Algèria, l'Església ha perdut influència, per no dir poder, la realitat és que l'experiència dicta que el seu testimoni té encara més pes.

Tot i això, la pròpia Església es planteja amb regularitat el perquè de la seva presència. Aquesta pregunta és molt més inquietant i més rica que la del *com*, que és la que més es planteja l'Església davant dels reptes pastorals. El *per què* el trobem, implícitament, a la ment de molts algerians: "aquests cristians que fan el bé, aparentment de forma 'gratuïta', han de tenir una idea al cap, i sens dubte intenten convertir-nos". I aquesta pregunta també és omnipresent en l'Església fora d'Algèria: què fa aquesta Església catòlica que no converteix més musulmans al cristianisme? Per què no respon, a l'altra riba de la Mediterrània, al que es percep com un proselitisme musulmà agressiu a Europa? Per romandre fidels a l'Evangeli, s'espera que com a cristians a Algèria fem el que en altres llocs es percep com una agressió salvatge o un gest de conquesta! L'Evangeli, com l'Alcorà, no es pot transmetre d'aquesta manera; si fos així, fins i tot amb la millor de les intencions, perdria l'ànima.

La pregunta de *per què* no té resposta o, millor dit, té tantes respostes que mai no s'acaba de completar. Gran part de la força evangèlica de la nostra Església impotent rau en aquesta pregunta, la qual no té una resposta humana definitiva. Per a mi, l'única resposta veritable consisteix a acceptar una part de desconeixement sobre la fe de l'altre, i la convicció que sempre hi haurà una part de la veritat sobre Déu que se m'escaparà. Aquesta convicció va ser perfectament expressada per Mons. Pierre Claverie, bisbe d'Orà, assassinat l'1 d'agost de 1996: "Ningú no posseeix Déu, ningú no posseeix la veritat; i a mi em cal la veritat de l'altre".

Una Església enmig de la tempesta

Va ser aquesta Església *sense per què* que va veure's immersa en la tempesta dels anys 1990-2000.¹ En situació de perill, especialment exposats pel fet de ser cristians, estrangers i sovint implicats en situacions on es vivia la precarietat, els membres de l'Església van continuar d'una manera natural la seva humil vida quotidiana: com a monjos, responsables de biblioteques, professors i professores, cosidores en tallers d'artesanía femenina, bisbes... Entre el 8 de maig de 1994 i l'1 d'agost de 1996, dinou persones van perdre la vida; totes s'havien atrevit a viure.

¹ A Algèria, aquest període es coneix com la *décennie noire* o guerra civil algeriana. [N. de la T.]

Després d'algunes vacil·lacions, es va decidir iniciar un procés diocesà de beatificació: havien de beneficiar-se'n les dinou persones en conjunt, o cap. Aquesta elecció, que va ser unànime, volia significar que el que es posava de relleu era el testimoni de l'Església en el seu conjunt, i no el dels individus. Dinou persones havien perdut la vida, però tots els membres de l'Església van arriscar la seva diàriament durant anys.

El Papa Francesc, contradient totes les previsions, va accelerar considerablement el calendari de la beatificació, que es va celebrar a Orà el 8 de desembre de 2018, només vint anys després dels fets. Amb la beatificació, en paraules del Papa, es dibuixava "un gran senyal de fraternitat al cel d'Algèria"!

L'Església d'Algèria des dels anys 2000 fins als nostres dies

La nostra Església a Algèria, des de la independència del país fins als anys 2000, va ser una Església militant, composta essencialment per religiosos, religioses i sacerdots, tots i totes compromesos al servei de la societat i sense ànim proselitista. Tot i el seu compromís amb la societat, cal reconèixer que aquesta Església, gairebé sense poble, era una Església de "professionals" de la religió, de fet, una Església molt clerical (per bé que, paradoxalment, tots els sacerdots es consideraven més aviat anticlericals!) en què els laics, poc nombrosos, tenien poques possibilitats de fer sentir la seva veu.

Des dels anys 2000, la composició sociològica de la nostra Església ha canviat significativament. S'ha internacionalitzat considerablement, començant per les religioses i els religiosos enviats per les congregacions existents, i per l'arribada de noves congregacions, sobretot de l'Àfrica subsahariana. La més petita de les nostres trobades diocesanes aplega, com a mínim, trenta nacionalitats. A aquesta internacionalització, s'hi suma l'arribada de **laics** procedents de l'Àfrica subsahariana –estudiants amb beca o migrants– i un petit grup de cristians algerians. Uns i altres, acollits d'entrada per l'Església, van convertir-se de seguida en nous elements vius i estructurals de la nostra Església. Quan vaig ser nomenat pastor de la diòcesi d'Alger, durant la fase diocesana del Sínode sobre la sinodalitat, vaig ser testimoni d'un desig de més compromís i de més repartiment de responsabilitats, amb l'inevitable xoc de cultures que implica aquest compromís.

Vam voler que aquesta aspiració trobés un ressò directe en la composició dels diferents consells: l'episcopal, l'econòmic i el pastoral. Aquests consells, que acostumaven a estar formats gairebé exclusivament per clergues o persones consagrades, s'han vist de sobte enriquits per la presència de laics algerians, gairebé tan nombrosos com els clergues i consagrats. El nou equilibri s'ha completat, sense realment haver-ho buscat, amb una quasi paritat entre homes i dones.

Per completar la imatge, resulta que la cúria diocesana –l'òrgan de decisió i administració del dia a dia– està composta pel bisbe, el vicari general (dos homes) i per l'ecònoma, l'ecònoma-adjunta, la secretària general i la delegada diagonal, ¡quatre dones! Una composició que no ha estat tampoc buscada. Hi ha hagut una obertura positiva cap a la diferència, tot i que no és sempre l'opció més fàcil. El que ahir semblava impensable s'ha convertit ràpidament en una evidència, i el que és impensable ara són els retrocessos.

Com hem vist, la nostra Església a Algèria disposa d'una impressionant història de densitat humana i espiritual, escrita per la vida de gegants, com el cardenal Duval, el beat Pierre Claverie, els monjos de Tibhirine i els seus onze companys màrtirs. Però ells són només la superfície del conjunt de personatges anònims d'aquesta història. Enriquits per aquest passat recent, som plenament conscients que som nans enfilats a les espatlles de gegants. Alhora, però, és evident que si tenim en compte la profunda transformació sinodal de l'Església universal, aquesta Església de gegants pertany a una època passada.

II. Algunes consideracions més personals sobre l'aspiració a una Església més sinodal

La sinodalitat de l'Església està directament connectada amb la qüestió de la seva relació amb el món. Per a mi, és una veritable revolució del Papa Francesc haver empès l'Església universal a sortir d'ella mateixa i implicar-se plenament en el món al qual ha estat enviada. Mencionaré només algunes de les moltes iniciatives que ha endegat: les encíclicues *Laudato Si'* i *Fratelli tutti*, el manifest sobre la fraternitat humana signat conjuntament amb el Gran Imam d'al-Azhar, la revolució sociològica al col·legi cardenalici amb l'incompliment de la regla de les "seus cardenalícies"... En la seva relació amb el món, i en particular amb el món no cristià, l'experiència de la nostra Església a Algèria s'ha vist profundament afectada per les aspiracions del Papa Francesc.

Per concloure, m'agradaria expressar una profunda convicció: el testimoni que l'Església ha de donar al món és el de la fraternitat. Voldria mostrar que aquest testimoni està íntimament lligat a dos reptes a què ha de fer front: la seva manera de govern i el paper i el lloc que hi ocupen les dones. Totes dues qüestions estan intrínsecament lligades.

La manera de govern

L'organització jeràrquica de l'Església s'inspira en la monarquia... en què la successió hereditària n'és la salvaguarda! Tots els símbols hi són presents: en el moment de la seva consagració (de la seva coronació!), el bisbe és ungit com un rei, rep un anell, un ceptre (el bàcul), una corona (la mitra), s'instal·la en un tro (la càtedra), tria un escut d'armes com un noble... És l'organització humana garant de la unitat des de gairebé el principi, i ha demostrat la seva vàlua. En qualsevol cas, és el que som, i és important ser-ne conscients i no sacralitzar en excés el que no té per què ser-ho. Aquesta sacralització d'un model de govern es troba en l'arrel del clericalisme. Aquest sistema d'organització d'inspiració monàrquica no exclou funcions i òrgans més democràtics, com fan les monarquies modernes. Els models de governança de la vida religiosa poden ser inspiradors: moltes decisions es prenen per capítols o consells elegits, i les limitacions al poder de decisió dels superiors no els resten poder simbòlic.

La dinàmica sinodal no es detindrà, sinó que s'escamparà i estendrà a tots els nivells de l'Església. Pot fer-ho sense posar en dubte la seva estructura sacramental; la qüestió és més complexa pel que fa a tot el que té a veure amb el sagrament de l'ordre. Qualsevol passa enrere aviat semblarà completament anacrònica i impossible. La meva convicció més profunda és que la responsabilitat dins de l'Església, que no pot reduir-se a una caricatura fàcil de la cerca de poder, augmenta alhora que es comparteix. Compartir la responsabilitat és augmentar-la, i la nostra Església pateix d'una gran falta de responsabilitat.

Sovint es diu que avui seria impossible convocar un concili a nivell de l'Església universal per la dificultat material de reunir més de cinc mil bisbes. Però aquesta ja no és la qüestió. La imatge de l'Aula Pau VI durant el sínode –amb cardenals, bisbes, sacerdots, religiosos i religioses, laics i laiques– al voltant de taules a la mateixa alçada manifesten un canvi d'època, la presa de consciència que decidir només entre bisbes resulta ja impossible. En certa manera, el Sínode sobre la sinodalitat ha deixat obsoleta la perspectiva d'un Concili Vaticà III! Qui podria imaginar avui que el futur de l'Església podria discernir-se només en una assemblea de bisbes?

El paper i el lloc de les dones

Segons el nostre mode de veure, l'Església és per definició atemporal, una Església patriarcal a la qual no afecten les tendències, les modes ni els estralls del temps. Tot i així, sense una participació molt més gran de les dones en posicions de responsabilitat i de visibilitat, la nostra Església corre el risc, paradoxalment, de convertir-se en una

Església antiquada; no atemporal, sinó anacrònica i desfasada en la seva organització. L'Església catòlica, és a dir, l'Església universal, si no és del món és en gran mesura part del món i no pot refugiar-se en una lògica de nínxol autoreferencial en relació amb el món. Si ho fa, renuncia a ser plenament catòlica!

La qüestió de les responsabilitats dels laics, i per tant també de les dones, es va plantejar àmpliament durant les consultes diocesanes que van precedir al sínode: avui dia el problema és evident. En els dicasteris vaticans, en què les dones comencen a ser més nombroses que no pas abans i on ocupen posicions d'alta responsabilitat, l'ambient és radicalment diferent. Calen només unes quantes dones perquè la cúria deixi de ser una reunió clerical hermètica que pot caricaturitzar-se fàcilment.

De fet, la vocació de les dones en l'Església s'ha pensat tradicionalment en termes de complementarietat. Això ja no és suficient, cal pensar-la també en termes d'alteritat. La vocació de les dones es sosté per si mateixa. Aquesta dimensió d'alteritat és ara molt present en la vida conjugal. Les tasques es comparteixen, els dos membres de la parella poden treballar i ocupar-se de les criatures... Cadascú actua amb les seves diferències de sexe, de caràcter, etc. Són les mateixes tasques realitzades de forma diferent. Això és vàlid per a tots els àmbits de la societat. Com es pot pensar que no pot haver un ressò d'aquesta evolució social dins de l'Església, en la manera d'exercir els carismes i els ministeris, tot respectant la tradició, que no és un cos mort, sinó viu, alhora immòbil i sempre en moviment?

En conclusió, la Fraternitat com figura principal de l'Església

La qüestió de l'alteritat està lligada a la qüestió de la fraternitat: la fraternitat exigeix i fa possible l'alteritat. No passa el mateix amb la paternitat espiritual. Jo crec en la paternitat espiritual, i com a germà dominic en formació l'he experimentada. Però aquesta paternitat espiritual l'he rebut d'un germà, d'un *alter ego* molt més avançat que jo en la vida religiosa i també en la santedat. Si no hagués mort quan va morir, hauria pogut ser el seu prior provincial. Tinc més dificultats amb la paternitat espiritual institucionalitzada, fonament del clericalisme. En la paternitat espiritual institucionalitzada, els papers mai no s'inverteixen, a diferència del que passa a la vida real, en què la relació entre progenitors i els seus fills i filles no deixa mai d'evolucionar. Un dia, els fills i filles tenen cura dels seus progenitors.

No pot dir-se el mateix del patriarca, qui conserva la seva autoritat fins a la mort. I en aquest sentit, la paternitat institucionalitzada em sembla més un model patriarcal que paternal. La fraternitat, com en el cas d'una comunitat de germans i germanes, fa possible tot tipus de relacions. Una germana gran pot ocupar durant un temps un paper maternal cap al seu germà petit. Sempre hi haurà alguna traça d'aquesta relació, però

tant ell com ella experimentaran l'alteritat fonamental que han rebut pel fet de ser fill i filla d'uns mateixos progenitors. La vida s'encarregarà de desenvolupar el seu vincle, i potser en algun moment d'invertir-lo.

Crec profundament que la nostra Església hauria de pensar-se més com una comunitat de germans i germanes. És el millor testimoni que pot donar al món. Més que una lluita de poder, el necessari reequilibri entre clergat i gent laica, entre homes i dones, és una qüestió d'alteritat i fraternitat. Si m'agrada que em diguin germà i no pare o monsenyor, no és per falsa modèstia o coqueteria, és precisament per aquest repte d'alteritat, que no és una qüestió d'elecció, sinó d'evidència: necessito els germans i les germanes de la meva diòcesi de la mateixa manera que vaig necessitar els meus germans dominics per ser el que soc per a ells.

Moltes gràcies!

Fra Jean-Paul Vesco op, arquebisbe d'Alger